

УДК 371.134:355.23

Ігор Почекалін

кандидат педагогічних наук,
начальник факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький
<https://orcid.org/0000-0003-3421-1312X>
pochekalin_i@gmail.com

Леся Балагур

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри тактики прикордонної служби,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький
<https://orcid.org/0000-0002-1137-1670>
denesukgalina@gmail.com

ЗНАЧЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті проаналізовано значення процесу формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів прикордонного відомства на основі професійної взаємодії. Автори публікації зосередили свою увагу на динаміці суспільних процесів реформування українського суспільстві. Також надано увагу проблемі корупції, яка є основною перешкодою в трансформаційних процесах суспільних формацій суспільства. Здійснено аналіз застосування фундаментальних засад професійної взаємодії щодо формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів прикордонної служби. Перераховано рівні формування антикорупційної культури і розкрито їх зміст. Подано актуальну інформацію щодо результатів

© Почекалін І., Балагур Л.

аналізу корупційних проявів в Україні відповідною міжнародною організацією (бали, місце, відсоткові показники подані міжнародними аудиторами). Констатовано, що саме в освітньому середовищі є можливими процеси формування антикорупційної культури фахівців будь-якої сфери, особливо на стадії так званого “усвідомленого розуміння”. У статті представлено можливості ефективного формування зазначеної культури, а також аналіз результатів проведеного емпіричного дослідження із курсантами 1-го, 2-го та 3-го курсів навчання відповідного вищого військового навчального закладу у Державній прикордонній службі України. Перераховано та описано зміст інноваційних технологій щодо формування антикорупційної культури: тим-білдінг, кейс-метод, тренінг, інтерактивні методи тощо. Доказово пояснено отримані результати щодо сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів прикордонного відомства.

Ключові слова: професійна взаємодія; антикорупційна культура; майбутні офіцери-прикордонники.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси у суверенній українській державі, динаміка результатів політико-економічних та соціально-культурних перетворень, які мають місце на тлі реалізації Україною нової цивілізаційної моделі, підвищують актуальність проблеми щодо забезпечення оптимального рівня професійних інтеракцій в усіх її соціальних інститутах. Сучасні процеси євроінтеграції України в оборонні та безпекові галузі формують вимоги підвищення якості змісту фахової підготовки представників військових та правоохоронних формувань.

Перераховані фактори сприяють формуванню нового тлумачення сутності компетентності майбутніх фахівців, зокрема фахівців української прикордонної служби.

Подана у публікації проблема щодо аспектів взаємодії у Державній прикордонній службі України, ми вважаємо, є важливою та складним різновидом зв'язку, що означає взаємообумовлені процеси між об'єктами об'єктивної реальності за умови врахування законів причинно-наслідкового зв'язку [1].

Українське прикордонне відомство потребує сприйняття професійної взаємодії як необхідної та достатньої умови реалізації усіх процесів, що у ній відбуваються.

Мета статті – аналіз проблеми забезпечення процесів формування антикорупційної культури майбутніх офіцерських кадрів прикордонної служби на засадах професійної взаємодії.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективність існування прикордонної служби залежить від багатьох факторів, зокрема і від рівня компетентності та професіоналізму її представників щодо налагодження професійних взаємовідносин із колегами, мешканцями прилеглих до кордону територій, з представниками різних націй, культур, професійних груп тощо.

Існування великої кількості підходів щодо розуміння змісту та основ професійної взаємодії вказує на те, що професійна взаємодія, у сучасному суспільстві, виконує роль інтегративного інструменту, що забезпечує цілісність явищ, їх взаємообумовленість та взаємозв'язок. У прикордонній службі професійна взаємодія охоплює особистості та соціальні групи в цілому, безпосередній та опосередкований впливи між цими об'єктами. На нашу думку, професійна взаємодія є еkleктичним комплексом соціальних взаємин та взаємозв'язків, з-поміж яких на особливу увагу заслуговують корупційні відносини та зв'язки.

Корупційні явища є надзвичайно актуальними не лише для українського суспільства. Корупцією в усіх державних інституціональних утвореннях є явище, що негативно впливає на результативність їх функціонування. Щодо української прикордонної служби, то корупційні явища породжують процеси зневаги, недовіри зі сторони суспільства, підрив авторитету її представників тощо.

Зважаючи на це, нами реалізовано дослідження відносно значення професійної взаємодії у формуванні антикорупційної культури майбутніх офіцерських кадрів Державної прикордонної служби України.

Наявна чимала кількість досліджень щодо корупційних явищ свідчить про охоплення ними більшості соціальних інститутів будь-якого суспільства, не лише українського.

Міжнародна антикорупційна організація Transparency International за 2018 рік виставила Україні 32 бали зі 100 за їх шкалою

оцінювання, а в “Індексі сприйняття корупції” (CPI) виділила 120 місце зі 180 країн світу [2].

На вимогу українського суспільства, міжнародної спільноти, Державна прикордонна служба України впродовж останніх років здійснює антикорупційну політику на основі низки програм, проектів, флешмобів, наприклад, проекти “Нове обличчя кордону”, “Стоп корупція”, “Державний кордон не місце для корупції”, цілодобова телефонна лінія “Довіра” цілодобово тощо.

У 2017 році, з метою результативності боротьби з корупційними процесами на кордоні, реалізовано інтегративний антикорупційний комплекс, який планував 2,1 тис. перевірок порядку несення служби на кордоні (до прикладу, у 2016 р. таких перевірок проведено 3 тис.), ініційовано понад 1,8 тис. службових розслідувань (у 2016 р. – 2,4 тис.), притягнуто до дисциплінарної відповідальності 3 506 осіб (у 2016 р. – 5 874), забезпечено посадові переміщення кадрів у кількості 83 осіб (у 2016 р. – 379 осіб), з лав Державної прикордонної служби України звільнено понад 119 осіб [3].

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Діагностичні процедури щодо вивчення масштабів корупційних процесів у прикордонному відомстві України підтвердили гіпотезу, що нагальним є реалізація відповідних заходів не тільки у період здійснення професійної діяльності прикордонниками, але й безпосередньо протягом освітнього процесу, що має місце у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького у місті Хмельницькому.

Такі вчені-практики, як П. Макушев та М. Сибирякова зазначають, що у світовому досвіді антикорупційної боротьби є декілька відповідних стратегій: усвідомлююча, попереджувальна (запобігання корупційним проявам) і виконавча (дотримання законів держави) [5].

Важливою з-поміж усіх стратегій, є усвідомлення, що, до прикладу, дозволяє ефективно застосовувати професійну взаємодію у формуванні високого рівня антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників [4].

Майбутні офіцерські кадри прикордонної служби є представниками певної соціальної сфери, яка репрезентує вже сформовані антикорупційні цінності, які зі свого боку втілюють у власній професійній діяльності. Отже, у реалізації нашого дослідження, ми орієнтувались на формування оновленої системи цінностей у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Формування ціннісних орієнтацій здійснювалось нами під час ознайомлення курсантів з такими навчальними дисциплінами, як “Соціологія”, “Етика та естетика”, “Філософія”, “Політологія”, “Основи економічної теорії”. Під час навчальних занять викладачі орієнтувались на забезпечення змін, на рівні свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників. Першочергово ці зміни мали стосувались рівня їх антикорупційної культури.

Ключові елементи проведеної роботи:

інформування про корупцію як негативне явище (під час викладу матеріалу навчальних дисциплін);

запровадження методу проблемного навчання, зокрема, розв’язання ситуацій, щодо корупційних явищ у прикордонній службі (професійна взаємодія у колективі офіцерів-прикордонників, із прикордонними територіальними спільнотами та особами, представниками правоохоронних органів та військових формувань України);

використання в освітньому процесі інтелект-карт з метою розвитку візуалізації мислення для вивчення проблеми корупції в світових масштабах та в межах одного регіону (реалізація професійної взаємодії на рівні одногрупників – майбутніх офіцерів-прикордонників);

реалізація психолого-педагогічних та соціально-культурних тренінгів присвячених етичній поведінці особистості (демонстрація основ професійної взаємодії у професійній діяльності майбутніх офіцерів прикордонного відомства).

Таким чином, нами запропоновано та реалізовано систему формування високого рівня антикорупційної культури її майбутніх представників на основі професійної взаємодії до освітнього процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Ретельний аналіз результативності просвітницької, навчальної та виховної роботи науково-педагогічного складу щодо формування рівня антикорупційної культури майбутніх офіцерських кадрів прикордонної служби доводить про її високу значущість.

В експериментальному дослідженні охоплено 309 майбутніх офіцерів-прикордонників на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького: 1-й курс 2018–2019 року набору за спеціальністю “Психологія” – 49 курсантів; 2-й курс навчання 2017–2018 року набору – за спеціальністю “Охорона та захист державного кордону” – 150 курсантів; 3-й курс навчання 2016–2017 року набору за спеціальністю “Правознавство” та “Оперативно-розшукова діяльність” – 110 курсантів. Логіка експерименту вимагала визначення початкового рівня сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерських кадрів прикордонного відомства на основі тестів та анкет.

Із врахуванням вимог щодо проведення наукового педагогічного експерименту, нами виокремлено рівні сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів прикордонної служби: оптимальний, достатній, низький.

Аналіз результатів сформованості рівня антикорупційної культури майбутніх офіцерів прикордонної служби свідчить про існування переважно низького рівня їх антикорупційної культури. Порівнюючи 1-й та 2-й курси навчання, ми виявили, що представники 3-го курсу мають дещо вищі показники, що свідчить про проведення заходів щодо формування цієї культури, проте недостатніх для оптимального рівня її сформованості. Результати аналізу свідчать про те, що в майбутніх офіцерських кадрів переважає низький рівень сформованості культури. Дещо вищі результати сформованості антикорупційної культури визначено в курсантів 3-го курсу, порівняно із поданою вище інформацією про 1-й та 2-й курси. Це можна пояснити тим, що під час навчання проводилась відповідна робота, хоча і не досить ефективна.

Апробація спроектованої авторами системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на основі професійної взаємодії свідчить про її результативність.

Тренінгова технологія, яка була використана для 3-го курсу навчання під час вивчення дисципліни “Політичні та економічні системи” дає змогу сформувати високий рівень антикорупційної культури, оскільки вагома частка часу у ній присвячена виконанню практичних завдань. Сутність тренінгової технології полягала в тому, що під час проведення тренінгу було використано систему різноманітних методик, зокрема: імітаційні ігри, групові обговорення, відео зйомки, міні-лекції, методи арт-терапії тощо. За результатами дослідження сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників 2-го курсу навчання можна зробити висновок, що зусилля щодо її формування свідчать про результативність, оскільки є позитивна динаміка щодо високого та середнього рівнів сформованості.

Результати сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників 2-го курсу навчання під час вивчення дисципліни “Етика професійної діяльності прикордонника”. Зазначені результати доводять ефективність проведеної представниками науково-педагогічного складу роботи, оскільки більш високі показники саме на високому та середньому рівнях сформованості антикорупційної культури майбутніх фахівців прикордонного відомства.

Навчальна дисципліна “Етика професійної діяльності прикордонника” передбачає формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, проте насичення її змісту саме проблемними ситуаціями та кейсовими технологіями дало змогу отримати такі результати.

Аналіз результатів використання кейсових технологій також свідчить про її результативність у формуванні антикорупційної культури, оскільки за цією технологією відбувається розв’язання проблемних ситуацій, проектування стилів поведінки тощо (29,20 % курсантів – високий рівень сформованості, 43,40 – середній).

Щодо 1-го курсу навчання, то за результатами сформованості рівня їх антикорупційної культури під час вивчення дисциплін “Соціологія” та “Філософія”, ключовими були методи інтелект-карт та тим-білдінгу.

Першому курсу навчання притаманні проблеми адаптаційного характеру, тому нами були обрані методи тим-білдінгу та інтелект-карт.

Результати сформованості антикорупційної культури у курсантів 1-го курсу на основі методів тим-білдінгу та інтелект-карт свідчать про їх ефективність, оскільки саме інтелект-карти забезпечують засвоєння цілісної інформації та її закріплення, що є актуальним саме для початкових курсів навчання (24,70 % – високий рівень сформованості, 48,40 % – середній).

Отже, впровадження основ професійної взаємодії у підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників, і зокрема з метою формування у них антикорупційної культури, уможливує отримання позитивних результатів, а саме: підвищення рівнів сформованості антикорупційної культури, наприклад, на 1-му курсі, з 20,20 % до 27,40 % за високим рівнем; з 28,20 % до 48,40 % за середнім рівнем та з 51,70 % до 26,90 % за низьким рівнем. Відповідна позитивна динаміка характерна і для 2-го та 3-го курсів навчання.

Наведені та впроваджені елементи формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на основі професійної взаємодії створюють можливості для корекції роботи у навчальних групах Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та з окремими курсантами.

Зазначені у статті особливості формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на основі професійної взаємодії є авторськими. Вони потребують удосконалення, тобто внесення змін, викликаних соціально-психологічними, культурно-політичними та іншими факторами. Ці проблеми можуть бути підґрунтям для подальших наукових розвідок.

Отже, проведений експеримент засвідчив, що формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників можливе на засадах не формальної, а реальної взаємодії як між колегами військовослужбовцями-прикордонниками, так і з мешканцями прикордоння, представниками правоохоронних та військових структур, а також представниками іноземних держав. Основи професійної взаємодії, які слід реалізовувати у прикордонному відомстві України дають більше можливостей для підвищення антикорупційної діяльності. Професійна взаємодія забезпечує мінімізацію вияву корумпованості особистості офіцерів-прикордонників.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Використання основ професійної взаємодії у формуванні антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників дає їм змогу мислити по-новому, виховувати такі риси, як толерантність, критичність, добросовісність тощо. Професійна взаємодія потребує співіснування різноманітних об'єктів та суб'єктів, ситуацій тощо, що уможливорює створення нових умов для удосконалення професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Узагальнено можна стверджувати, що процес формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є процесом залучення прихильників інноваційної діяльності, які поділяють думку щодо необхідності змін на рівні свідомості (усі використані нами технології першочергово впливають саме на свідомість), пошук форм трансформації Державної прикордонної служби України.

Список використаних джерел

1. Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Формування парадигми інформаційно-комунікативного суспільства як різновиду складної соціальної системи і взаємодії. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 66, С. 266–278. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/78609>. Дата звернення : 28.01.2019 doi:<http://dx.doi.org/10.30839/2072-7941.2016.78609>
2. Трансперенсі Інтернешнл Україна – акредитований представник глобального руху Transparency International. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi/
3. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/zapobigannya-korupcii/>
4. Радник – український юридичний портал. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/493-stetsenko/21420.html>
5. Misztal B. A. Normality and Trust in Goffman's Theory of Interaction Order. *Sociological Theory*. 2001 November 1. P. 312–324. <https://doi.org/10.1111/0735-2751.00143>

References

1. Maksimenyuk M. Yu.; Nikitenko, V. O. *Formuvannya paradigmy informacijnno-komunikativnogo suspilstva yak riznovidu skladnoyi socialnoyi sistemi i vzayemodiyi. Gumanitarnij visnik Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi* [Formation of the paradigm of information and communication society as a component of the social system and interaction]. 2016. № 66. P. 266–278. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/78609>>. Data dostupu : 28 Jan. 2019 doi:<http://dx.doi.org/10.30839/2072-7941.2016.78609> [in Ukrainian]
2. *Transperensi Interneshnl Ukrayina – akredytovannyi predstavnyk hlobal'noho rukhu Transparency International* [Transparency International Ukraine is an accredited representative of the global Transparency International] movement. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryynyattya-korupciyi-2018/> [in Ukrainian]
3. *Natsional'na akademiya Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny imeni Bohdana Khmel'nyts'koho* [National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky]. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/zapobigannya-korupciyi/> [in Ukrainian]
4. *Radnyk – ukrajyns'kyi yurydychnyy portal* [Advisor is a Ukrainian legal portal]. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/493-stetsenko/21420.html> [in Ukrainian]
5. Misztal B. A. Normalnist i dovira v Teoriyi vzayemodiyi Hoffmana. *Sotsiologichna teoriya*. [Normality and Trust in Goffman's Theory of Interaction Order. Sociological Theory]. 1, 2001. November. P. 312–324. <https://doi.org/10.1111/0735-2751.00143> [in English]

Ihor Pochekalin ang Lesya Balahur. The Importance of Anti-Corruption Culture in the Professional Activity of Future Officers-Borderlands

The article analyzes the importance of the process of formation of anticorruption culture of future officers of the border department on the basis of professional interaction. The authors of the presentation focus their attention on the dynamics of social processes of reform in Ukrainian society. Also attention was paid to the problem of corruption, which is the main obstacle in the transformational processes of social structures of society. The analysis of the application of the fundamental principles of professional interaction at all levels regarding the importance of the formation of anticorruption culture of future officers of the border service is analyzed. Listed levels of formation of anticorruption culture and disclosed the content of each of them. The relevant information on the results of the analysis of corruption manifestations in Ukraine by the relevant international organization (points,

place, percentages provided by international auditors) was provided. It is stated that it is in the educational environment that the processes of forming anticorruption culture of specialists of any sphere are possible, especially at the stage of the so-called “conscious understanding”. The article presents the possibilities of effective formation of the mentioned culture, as well as the analysis of the results of the empirical research conducted with the students of the 1st, 2nd and 3rd courses of training of the corresponding higher military educational institution in the Border Guard Service of Ukraine. The content of innovative technologies in the formation of anticorruption culture: the topic-building, case-method, training, interactive methods, etc. are listed and described. Obtained results on the formation of anticorruption culture of future officers of the border department are explicitly explained. The conclusions of the publication present the results of the scientific work on the proposed problem.

Key words: professional interaction; anti-corruption culture; future officers-border guards.